

**You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Sztuka a wychowanie – przyczynki

Author: Urszula Szuścik

Citation style: Szuścik Urszula. (2018). Sztuka a wychowanie – przyczynki.
“Cieszyński Almanach Pedagogiczny” (Iss. 5 (2018), s. 107-112)

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja
ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach
niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci
(nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Urszula Szuścik

Sztuka a wychowanie – przyczynki

Wprowadzenie

Sztuka w swoich założeniach i funkcjach podkreśla wartość życia, człowieka, jego wytworów, jego systemu wartości, zachowania. Kultura wyróżnia pojedynczego człowieka, jak i grupy społeczne. W poznawaniu świata przez sztukę i środki jej wyrazu artystycznego w toku edukacji ukazujemy odrębność kultur i cywilizacji. Jednak kultura we współczesnym świecie, który jest zdominowany przez nowe technologie przekazu informacji i obrazu, coraz bardziej zatracza odrębność. Sztuka w swoich wielorakich formach prezentuje zróżnicowane jakościowo wartości symboliczne, które oddziałują na człowieka, szczególnie na młodego człowieka. Poznanie wartości piękna odbywa się kolejno w rodzinie, przedszkolu, szkole, w środowisku kulturowym, gdzie człowiek wzrasta. Sztuka jest wartością w toku kształcenia bardzo istotną. Rozwija wrażliwość na wartości ogólne i estetyczne. Dzieje się to za sprawą cechy właściwej tylko człowiekowi, jego sile twórczej, wyobraźni i świadomości; dzieła sztuki są wyrazem naszych spostrzeżeń, intuicji oraz emocji.

Ernst Cassirer¹ przyjmował, że kultura jest światem form symbolicznych tworzonych przez człowieka:

Symbol odsłania pewne strony rzeczywistości – najgłębsze – które opierają się wszelkim innym środkom poznania. Obrazy, symbole, mity nie są nieodpowiedzialnymi wybrykami psychiki; odpowiadają one pewnej potrzebie i spełniają pewną funkcję: obnażają najskrytsze modalności bytu².

---

¹ E. CASSIRER: *Esej o człowieku. Wstęp do filozofii kultury*. Tłum. A. STANIEWSKA. Warszawa 1998.

² M. ELIADE: *Sacrum mit historia. Wybór esejów*. Tłum. A. TATARKIEWICZ. Warszawa 1974, s. 21.

Cassirer usiłował ująć funkcje myślenia symbolicznego w sposób, z którego wynikałoby, jak wewnątrz każdej z form symbolicznych „określona organizacja świata realizuje się jako system sensu”³.

W toku swojego wzrostu i edukacji poznajemy świat symboli i uczymy się rozumieć oraz poznawać odmiennosć innych kultur, ich systemy wartości. Poznanie jest symbolicznym przyswajaniem zjawisk przez ludzki umysł. Stosowanie symbolu, podobnie jak narzędzia, wymaga umiejętności poznawczej.

Rozwojowi wyższych funkcji psychicznych towarzyszy konieczność opanowania zewnętrznych środków kulturowego rozwoju i myślenia (technologii intelektu) – języka, pisma, rachunkowości, rysunku, technik przyrządzania posiłków itd. Człowiek uewewnętrzniając wynalazki kultury takie jak pismo, techniki liczenia, alfabet, logiki, procedury prawne, zasady etyczne itd., zyskuje narzędzia wzmacniające jego potencjał intelektualny lub moralny⁴.

Sztuka i jej walory edukacyjne

W toku edukacji przez sztukę wprowadzamy wychowanka w świat wartości estetycznych i artystycznych, kształcimy tym samym jego potrzeby estetyczne, czyli chęć przeżywania piękna oraz jego percepcji.

Twory kultury wytworzone przez człowieka nie stanowią niczego więcej, jak tylko pewnego rodzaju cień rzeczywistości, będąc jedynie tworamii czysto intencjonalnymi. Noszą na sobie tylko pozór istnienia, który charakteryzuje wszelkie duchowe dzieła człowieka⁵.

Edukacja przez sztukę jest prowadzona celowo i systematycznie. Rozwój młodego człowieka jest wspierany również edukacją estetyczną w jego środowisku społecznym. Poziom społecznej edukacji estetycznej formuje potrzeby estetyczne wychowanka, kształtuje jego wrażliwość estetyczną, postawy estetyczne, a z czasem kulturę estetyczną. Kultura estetyczna jest przejawem reakcji człowieka na wszelkiego rodzaju wartości estetyczne w świecie, jak i w sztuce; jest konsekwencją ogólnej kultury człowieka.

Edukacja przez sztukę realizowana była w ramach wychowania estetycznego, wychowania artystycznego, wychowania przez sztukę. Użyłam czasu przeszłego, ponieważ po ostatnich zmianach strukturalnych w systemie kształcenia w Polsce oraz w treściach programowych sztuka zepchnięta została na pozycje margi-

³ A. ADUSZKIEWICZ (red.): *Słownik filozofii*. Warszawa 2004, s. 100.

⁴ Ibidem, s. 99.

⁵ R. INGARDEN: *Książeczka o człowieku*. Kraków 1987, s. 16–17.

nalne, bez świadomości jej wartości wychowawczych i kulturotwórczych. Sztukę winno się ponownie włączyć w szerszym zakresie do edukacji.

Świat współczesny narzuca nowe środki i formy porozumiewania się, które powodują zanik kontaktu z drugim człowiekiem, izolują go od bezpośredniego obcowania z pięknem szeroko rozumianym, a tym samym ze sobą. Człowiek czuje się przytłoczony, co powoduje niemożność bycia twórczym i wolnym. H. Read⁶ podkreślał, że zmiana warunków materialnych powoduje zmianę emocjonalnych reakcji człowieka, wśród nich jego reakcji estetycznych. Dawne formy nie zaspokajają już nowych odczuć – muszą ulec modyfikacji, aby odpowiadać wewnętrznej konieczności, woli formowania, która jest emocjonalną reakcją człowieka na życie jako całość – sumą wszystkich wzajemnie na siebie oddziałujących warunków obiektywnych.

[...] Rozpadł się mit idealnego społeczeństwa, szczęśliwych, dostatnich rodzin, nastąpiła dezintegracja więzi społecznych, rodzinnych. Francuski socjolog [...] Emile Durkheim⁷ nazwał to zjawisko anomią społeczną, czyli brakiem zakorzenienia w przeszłości, co rodzi potrzebę poszukiwania własnej drogi⁸.

Nauczyciel, uczeń a edukacja przez sztukę

Nauczyciel jest osobą organizującą uczniom sytuacje kontaktów ze światem wiedzy i posiadającą możliwość oddziaływania na jednostkę. Wiąże się z tym problem wolności w wychowaniu; wolność stanowi istotę człowieka, jego godności. Kształtowanie przez nauczyciela umiejętności wyboru wartości oraz odpowiedzialności – i ponoszenia konsekwencji tych wyborów – z czasem rozstrzyga o dojrzałości lub niedojrzałości do podejmowania określonych zadań, zachowań i postaw wobec siebie i innych.

Dojrzałość aksjologiczna oznacza wewnętrzne otwarcie człowieka na wartości, możliwe jedynie wtedy, gdy wyzwolił się on z pewnych ograniczeń i jest zdolny nadal się z nich wyzwalać⁹.

⁶ H. READ: *O pochodzeniu formy w sztuce*. Przeł. E. ŻYCIENSKA. Warszawa 1973.

⁷ P. FABIŚ: *Emil Durkheim jako teoretyk kultury*. Poznań 2008; J. SZACKI: *Emil Durkheim*. Warszawa 1964.

⁸ G. SZCZEŚNIAK: *Blaski i cienie New Age. Wodnik w poszukiwaniu własnej drogi*. „Czwarty Wymiar” 1998, nr 10, s. 6.

⁹ A. WĘGRZECKI: *Wolność jako podstawa dojrzałości aksjologicznej*. W: *Edukacja aksjologiczna. Wymiary – Kierunki – Uwarunkowania*. T. 1. Red. K. OLBRYCHT. Katowice 1994, s. 20.

W wyniku rozwoju umiejętności wartościowania następuje w określonych sytuacjach aktualizowanie wartości – tzn. świadomości ich istnienia oraz im właściwej natury.

Terminem tym oznaczamy wszelkie procesy i akty świadomościowe jak również realne działania, które związane są z rozpoznawaniem określonych przedmiotów czy stanów rzeczy jako wartościowych i w sposób odpowiedni reagowaniem na nie¹⁰.

Edukacja, czyli planowanie celowych spotkań ucznia z wartościami, które określamy mianem „piękno”, sprowadza się do klasyfikowania, głębszego poznania, rozszerzenia kręgu tych wartości przez kontakt ze sztuką. Kontakt ze sztuką pomaga uczniowi porządkować jego wiedzę, doświadczenia ekspresyjne, rozwijać język. Dodatkowo rozbudza to w nim nowe potrzeby estetyczne, kształci własną postawę estetyczną oraz poszerza wiedzę o sztuce (w szerokim tego słowa znaczeniu). To z kolei rozwija u uczniów umiejętność werbalnej interpretacji wartości piękna i przeżyć z nimi związanych.

Na poziomie wychowania przedszkolnego i nauczania początkowego kształci się ogólną wrażliwość/sprawność w odbiorze wartości estetycznych w świecie i w zakresie abecadła różnych języków artystycznych: plastyki, muzyki, ruchu, języka, teatru. W klasach starszych szkoły podstawowej i średniej uczniowie nabywają wiedzę o powstaniu i rozwoju cywilizacji. Prezentowane są różne kultury, style, znaki, jak je rozpoznajemy, identyfikujemy i klasyfikujemy aksjologicznie. Można powiedzieć, że uczymy prezentując pluralizm kultur w rozwoju człowieka. Tym samym kształcimy tolerancję u młodych ludzi i świadomość ważności tradycji wielopokoleniowej w rozwoju ludzkości.

Każdy system edukacji i określony przez nią model kształcenia wytycza wzory zachowań i porozumiewania się ludzi ze sobą. Wyznacza przestrzeń dialogu między podmiotami w nim uczestniczącymi oraz pozycję pedagoga i ucznia. Rozwija wybrane predyspozycje ich osobowości. Pozwala im być mniej lub bardziej twórczymi. Narzuca system wartości preferowanych w danej kulturze, regionie i środowisku szkolnym. Są to wartości moralne, estetyczne, ogólnokulturowe, polityczne i ekonomiczne. Wartości rozwijają i zmieniają myślenie. Najbardziej elementarne rozumienie świata ma charakter estetyczny. Od początków istnienia człowieka sztuka pomaga mu opanować i poznać środowisko jego życia oraz pozostawiać dla następnych pokoleń komunikaty o jego percepcji świata i potrzebach. Komunikaty te przyjęły często formy znaków kulturowych, które z czasem próbujemy zrozumieć. Interpretacje te odpowiadają świadomości i doświadczeniu estetycznemu danej grupy społecznej oraz systemowi szeroko pojętych przez nią znaków.

¹⁰ M. GOŁASZEWSKA: *Istota i istnienie wartości. Studium o wartościach estetycznych na tle sytuacji aksjologicznej*. Warszawa 1990, s. 93.

Praca, aktywność, działalność młodego człowieka jest esencją jego świadomości duchowej i materialnej bycia w świecie. Nauczyciele i rodzice często nie uświadamiają sobie tej prostej prawdy i popełniają wiele błędów wychowawczych wobec wychowanków.

Młody człowiek gromadzi jednostkowe doświadczenia, które we właściwym momencie dla jego rozwoju doprowadzają do powstania zupełnie nowej jakościowo wartości, która motywuje go do dalszej pracy, poszukiwań i refleksji, do rozwoju.

Zakończenie

Irena Wojnar w publikacji *Humanistyczne przesłanki niepokoju*¹¹ ukazuje na nowo aktualność rozważań nad humanistycznym wymiarem edukacji, edukacji kulturalnej i jej funkcji kulturotwórczej. Również w opracowaniu z 1990 roku Bogdan Suchodolski i Irena Wojnar¹² upominają się o właściwe rozumienie i interpretację oraz realizację edukacji kulturalnej i wychowania estetycznego w kształceniu oraz wychowaniu młodego pokolenia. Należy również przywołać *Program wychowania estetycznego młodego pokolenia*¹³, którego celem było danie propozycji edukacji kulturalnej i estetycznej dzieci i młodzieży przez określenie ogólnego programu kształcenia przez sztukę. Wskazano na wartości wychowawcze i twórcze wychowania estetycznego oraz kulturalnego.

Jedną z ostatnich ważnych, interesujących – w mojej ocenie – propozycji edukacji kulturalnej dzieci i młodzieży, która jest wynikiem pracy środowisk pedagogiczno-artystycznych są *Standardy edukacji kulturalnej*¹⁴. Po raz pierwszy dano możliwość specjalistom z różnych dziedzin sztuki, pedagogiki sztuki, pedagogiki kulturalnej opracować kompleksowy program edukacji kulturalnej. Obejmuje on treści edukacji filmowej i teatralnej, edukacji wizualnej (plastyka, nowe technologie opracowywania obrazu), edukację muzyczną, na wszystkich etapach kształcenia: przedszkole, I etap nauczania (klasy I–III), II etap nauczania (klasy IV–VI), III etap nauczania (gimnazjum), liceum ogólnokształcące, liceum profilowane, technikum i szkoły zawodowe. Przypuszczam, że taka sytuacja już

¹¹ I. WOJNAR: *Humanistyczne przesłanki niepokoju*. Warszawa 2016.

¹² B. SUCHODOLSKI, I. WOJNAR: *Kierunki i treści ogólnego kształcenia człowieka*. Warszawa–Kraków 1990.

¹³ J. KOSSAK, S. KRZEMIEŃ-OJAK, W. PIELASIŃSKA (red.): *Program wychowania estetycznego młodego pokolenia*. Warszawa 1984/85; M. GOŁASZEWSKA: *Kultura estetyczna*. Warszawa 1979.

¹⁴ A. BOGUSZEWSKA, B. DIDKOWSKA, K. FERENZ, W. LIMONT, D. ŚMIECHOWSKI, U. SZUŚCIK: *Standardy edukacji wizualnej*. W: *Standardy edukacji kulturalnej*. Red. A. BIAŁKOWSKI. Warszawa 2008, s. 52–97.

się nie powtórzy, a stworzyła ona możliwość prowadzenia edukacji przez sztukę w sposób mądry, interesujący, który daje wychowankom szansę na samorealizację, kształcenie predyspozycji twórczych w szerokim rozumieniu. Będą mogli je wykorzystać w innych sytuacjach życiowych i zawodowych. Wdrożenie do praktyki tego programu edukacyjnego pozwoliłoby na realizację idei wielowymiarowej samorealizacji jednostki przez sztukę¹⁵ i edukacji kulturalnej, o którą upominały się – i upominają nadal – autorytety naukowe w tej dziedzinie, ze szczególnym podkreśleniem zasług Profesor Ireny Wojnar.

---

¹⁵ U. SZUŚCIK, E. LINKIEWICZ (red.): *Sztuka – Edukacja – Kultura. Z teorii i praktyki edukacji artystycznej*. Katowice 2014.

Urszula Szuścik

Art and Education – Causes

Summary

The author presents his thoughts and reflections on the subject of the value of art in education. He indicates its educational and culture-forming advantages. He highlights the role of a teacher in shaping the ability to make judgments through art. He calls for a wider introduction of the content within the scope of art in education.

Key words: art, education, culture, value

Urszula Szuścik

Kunst vs. Erziehung – ein Beitrag

Zusammenfassung

Die Verfasserin präsentiert ihre Überlegungen zur Bedeutung der Kunst in der Ausbildung. Sie weist auf erzieherische und kulturbildende Eigenschaften der Kunst hin und betont die Rolle des Lehrers bei Entfaltung der Fähigkeit, die Welt mittels der Kunst zu bewerten. Überdies fordert sie, die mit der Kunst verbundenen Inhalte in den Bildungsprozess einzuführen.

Schlüsselwörter: Kunst, Bildung, Kultur, Wert